

ТДУ 399.9

**АСОСҶОИ МЕТОДОЛОГИИ МАБЛАҒГУЗОРИИ ХУРДИ СОҶАИ
КИШОВАРЗӢ**

Олимов А.Х., н.и.и., дотсент, **Шарипов Х.П.**, ассистент – ДАТ ба номи
Ш.Шохтемур

Калидвожаҳо: маблағгузори хурд, қарзи хурд, методологияи қарздиҳии(хурд)-и гурӯҳӣ, ташкилоти қарзи хурд.

Шаклҳо ва усулҳои амалкунандаи низоми маблағгузори соҳаи кишоварзии ҷумҳурӣ ба рушди сатҳи воқеии истеҳсолоти кишоварзӣ мусоидат наменамояд ва соҳа то кунун пастдаромад боқӣ мондааст. Таҳлили натиҷаҳои ислоҳотҳои амалигардида маҷмӯи муаммоҳоро ошкор сохтанд, ки ҳалли онҳо таҳияи сиёсат ва чараҳои амалкунандаи ҳамаи ҷонибҳои манфиатдорро талаб месозад.

Маблағгузори хурд, аз низомҳои амалкунандаи маблағгузорӣ ва қарздиҳӣ ба соҳаи кишоварзӣ фарқ намуда, тавонист дар худ ду самтро мувофиқ созад: хизматрасонии аҳолии камбизоат (бештар аҳолии деҳотро) ва фаъолияти самаранокро, ки ба фароҳамории худтаъминсозӣ нигаронида шудааст.

Муваффақияти маблағгузори хурд пеш аз ҳама, дар равишҳо ва методологияи истифодашавандае ҳулоса меёбад, ки нисбатан сода, ва дар навбати худ, хеле боэтимод мебошанд. Методологияи маблағгузори соҳаи кишоварзӣ, ин истифодабарии низомҳои махсус, усулҳо ва равишҳоро пешбинӣ менамояд, ки аз сарчашмаҳои анъанавии маблағгузори, ки ба қонеъгардонии эҳтиёҷоти аҳолии деҳот нигаронида шудаанд, бо дастрасии озоди худ аз захираҳои молиявӣ тафовут дорад.

Бо доштани мақсадҳои стратегӣ, методологияи истифодашавандаи маблағгузори хурди соҳаи кишоварзӣ ба ҳалли муаммоҳои мубрами соҳаи кишоварзӣ, ки бо барқароршавии мунтазами иқтисодии истеҳсолии соҳаи кишоварзӣ, паси сарнамоии ақибмондагии иқтисодӣ ва технологияи он, навкунии техникаи ва гузариш ба самти рушди инноватсионӣ, ки дар маҷмӯъ ба ҳалли вазифаҳои глобалӣ мусоидат менамояд, ки дар қатори онҳо, ба андешаи мо, асоситаринашон инҳо мебошанд, рушди соҳибқорӣ кишоварзӣ ва қарздиҳии сатҳи камбизоатӣ, алоқаманд мебошанд.

Методологияи қарздиҳии хурди соҳаи кишоварзӣ барои ҷорисозӣ ва истифодабарӣ мушкул намебошад. Муҳлати кӯтоҳи қарзҳои хурд, гардиши баланди воситаҳои гардонро таъмин сохта, меъёрҳои баланди ғоизӣ бошанд - худтаъминшавии ташкилотҳои молиявии хурдро дар муддати нисбатан кӯтоҳи начандон дароз таъмин месозанд.

Тавассути муваффақиятҳои ноилгардида, маблағгузори хурд, нуфузи олоти самаранокро касб намуд, ки муаммоҳои иҷтимоӣ-иқтисодиро дар сатҳи ҷаҳонӣ ҳал месозанд. Ба андешаи мо, саҳми қарздиҳии хурд дар ноилгардии муваффақиятҳои умумии маблағгузори хурд, калидӣ ба ҳисоб меравад, чунки он ба рушди соҳибқорӣ хурд мусоидат менамояд, ки дар навбати хурд, сарчашмаи асосии таъсисдиҳии ҷойҳои қарзӣ ва қарздиҳии сатҳи камбизоатӣ ба ҳисоб меравад.

Методологияи қарздиҳии хурди истифодашавандаи соҳаи кишоварзӣ, чи тавре, ки дар боло қайд гардид, дар ҷорисозӣ нисбатан сода мебошад. Асосан дар ҷумҳурӣ ташкилотҳои молиявии хурд ҳангоми қарздиҳии хурди аҳолии деҳот усулҳои қарздиҳии гурӯҳӣ ва инфиродиро истифода менамоянд.

Методологияи қарздиҳии(хурд)-и гурӯҳӣ. Бештари ташкилотҳои молиявии хурди Ҷумҳурии Тоҷикистон методологияи қарздиҳии хурди гуруҳиро истифода менамоянд, ки якумин маротиба аз ҷониби ширкати «FINCA» ҷорӣ гардида, яке аз усулҳои паҳнгардидаи маблағгузори хурд дар ҷаҳон ба ҳисоб меравад. Дар навбати худ, методологияи қарздиҳии гурӯҳӣ дар асоси методологияи «бонкҳои деҳагӣ», аз ҷониби М. Юнус ҷорӣ гардид, мутобиқ гардонида шуда буд.

Таҳлили фаъолияти (соҳибқорӣ/ кишоварзӣ) аззоёни гурӯҳ яке аз элементҳои асосии методологияи қарздиҳии гурӯҳӣ ба ҳисоб меравад. Чараҳои таҳлил бояд, амик, ҳаматарафа санҷидашуда ва объективӣ гузаронида шавад. Ҷоиз аст қайд намоем, ки

махз таҳлили бесифат, дар бисёр ҳолатҳо, сабаби асосии сар задани муаммоҳо бо пардохти қарздиҳӣ мегардад. Дар алоқамандӣ бо ин, аз ҷониби мо модели таҳлили қабули пардохтҳои қарзҳои хурд пешниҳод карда шудааст (ба. расми 1 ниг).

Риояи модели пешниҳодгардида имкон фароҳам меорад, то хавфҳои қарзии ташкилотҳои маблағгузори хурд коҳиш дода шаванд.

Методологияи навбатии маблағгузори хурди қарздорони гурӯҳӣ чараёни додани қарзи хурд мебошад. Чараёни додани қарзи хурди гурӯҳиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, зуд-зуд «ифтитоҳ»- и гурӯҳ меноманд. Истилоҳи мазур дар оғоз хангоми таҷрибаҳои якуми барномаҳои маблағгузори хурди ташкилотҳои байналхалқии ғайриҳукумати пешниҳод карда шудааст, баъдан дар миёни ташкилотҳои молиявии хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон вусъати васеъ ёфт.

Таҳлил нишон дод, ки методологияи қарздиҳии гурӯҳӣ, ки дар кафолати ҳамфикрии аъзоёни гурӯҳ барои ҳамдигар бунёд ёфтааст, ҳам ҳолати мусбӣ ва ҳам ҳолатҳои манфиро дорад. Бояд қайд намуд, ки гурӯҳи қарздиҳии барномавӣ - хеле демократӣ, худидорашаванда ва ташкилоти воқеан халқӣ мебошанд. Аъзоёни гурӯҳ мустақилона сардорони худро интихоб намуда, ба гурӯҳ иштирокчиёни навро қабул намуда, қоидаҳои шахсии худро коркард намуда, баҳисобгирихоро бурда, муаммоҳои қарзҳои пардохтнагардидаро ҳал менамоянд.

Аз шумораи умумии қарзгирандагони фаъоли ташкилотҳои молиявии хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ба 31.12.2018 ба қайд гирифта шудаанд - 113.252 нафар, қарздорони гурӯҳӣ бошад - 101.927 нафар, яъне 90%-ро ташкил доданд.

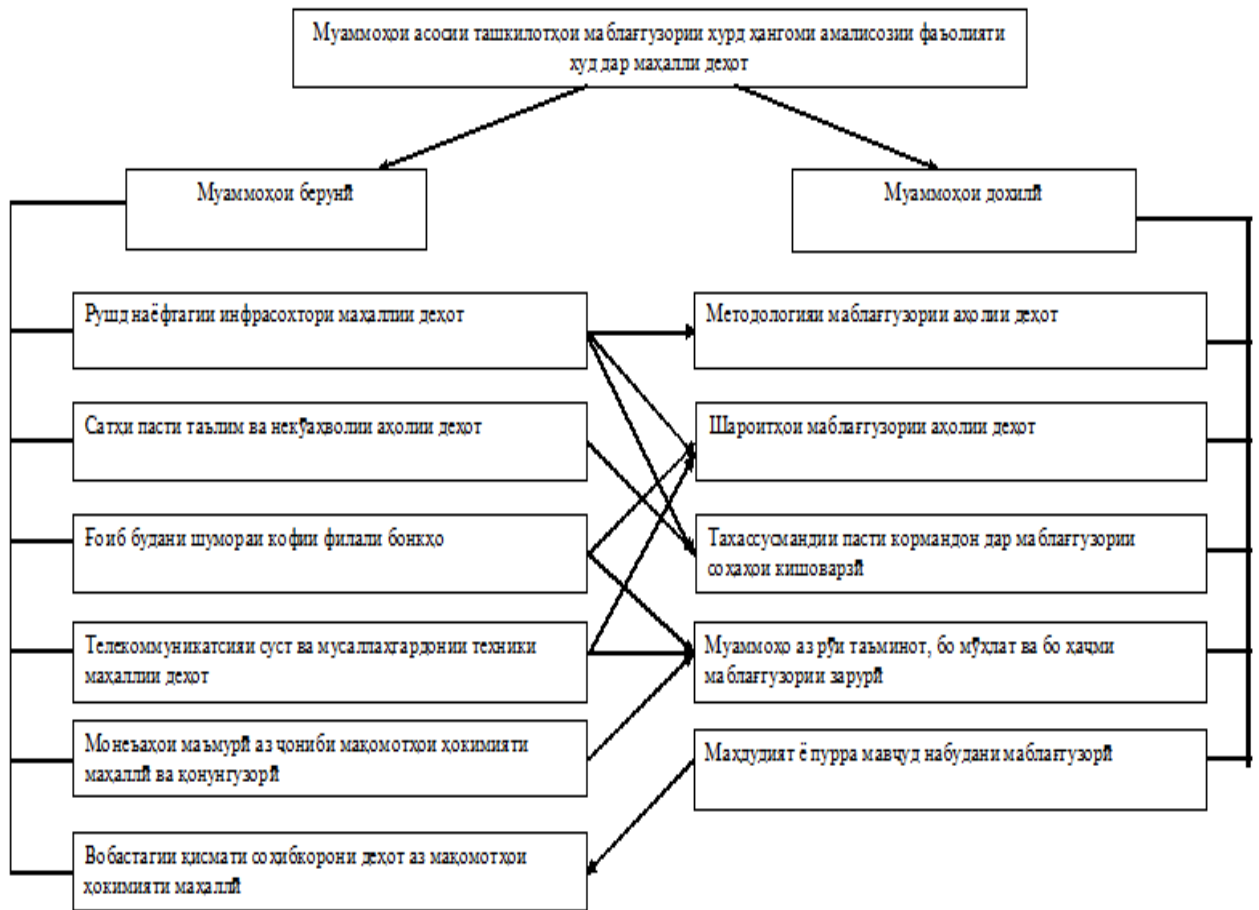
Мо чунин меҳисобем, ки ин санад шаҳодати возеҳи рушди маблағгузори хурд мебошад. Методологияи қарздиҳии гурӯҳӣ на танҳо олооти самараноки маблағгузори хурд, балки инчунин дар худ самтҳои иҷтимоӣ ва таълимиро низ дар бар мегирад. Муносибатҳои тичоратиро дар дохили гурӯҳ ҷоннок сохта, аъзоёни он якдигарро дар ҳолати зарурияти ҳалли муаммоҳои молиявӣ дастгирӣ менамоянд. Ба ғайр аз ин, аз қарзҳои хурд шурӯъ намуда, дар ҳолатҳои зиёд қарздорони гурӯҳӣ таҷрибаи якуми қарздиҳии худро маҳз дар ташкилотҳои молиявии хурд мегиранд, ки дар он ҷо дониши молиявии худро баланд мебардоранд, ки дар навбати худ ба баландбардории эътимоднокии аҳоли ба низоми молиявӣ-қарзии мамлакат меорад.

Новобаста аз сабабҳои дар боло зикргардида, маблағгузори хурд дар ҳамаи минтақаҳои мамлакат паҳн шуда истодааст. Аз рӯйи маълумотҳои Ассотсиатсияи ташкилотҳои маблағгузори хурди Тоҷикистон (АТМХТ) ба 31.12.2018 ., саҳми қарзҳои кишоварзӣ дар сабади ташкилотҳои маблағгузори хурди Тоҷикистон 35,1%, аз рӯйи шумораи қарздорони фаъол бошад - 56,2%-ро ташкил дод.

Аз дигар ҷиҳат, ташкилотҳои маблағгузори хурд бо муаммоҳои муайяне рӯ ба рӯ мешаванд (расми. 1), ки онҳо чараёни хизматрасониҳои молиявиро дар маконҳои деҳот мушкил мегардонанд.

Таҳлили расми 1 чунин муаммоҳои ташкилотҳои маблағгузори хурдро хангоми хизматрасонии соҳибкорони деҳот ошкор сохт:

- ✓ талаботи пароканда оид ба хизматрасониҳои молиявӣ аз сабаби сатҳи пасти фаъолнокии иқтисодӣ ва зичии аҳоли;
  - ✓ хароҷотҳои баланди иттилоотӣ ва амалиётӣ аз рушд наёфтани инфрасохтор ва норасоии иттилоот оид ба қарздорон;
  - ✓ рушди сусти маблағгузори хурд дар маҳалли деҳот, ки бо таъминсозии мутахассисони босавод ва баландиқтисос аз ҷониби ташкилотҳои молиявии хурд дар маҳалҳои начандони калони деҳот алоқманд буда;
  - ✓ таъсири қарзҳои субсидиякунонидашуда ё қарзҳои мақсадноки давлатӣ (тавассути бонкҳои тичоратӣ) ё лоиҳаҳои донорӣ;
- мавсимии намудҳои зиёди фаъолияти кишоварзӣ ва давраи дарозмуддати мавҷуд набудани имконияти баргардонии воситаҳо аз ҷониби қарздорон.

Расми 1.- Муаммоҳои асосии ташкилотҳои маблағгузори хурд хангоми амалисозии фаъолияти худ дар маҳалли деҳот

Манбаъ: Дар асоси маълумотҳои ТАҚХ «Ҳумо» аз тарафи муаллиф тартиб дода шудааст.

Мавҷуд набудани кафолате, ки бо номуайянии нисбат ба ҳуқуқи моликият ба замин, барӯйхатгирии қимматбаҳо ё чараёни дарозмуддат ва ғайрисамаранок амалнамоии низоми ҳуқуқӣ алоқаманд мебошад.

Афзалияти маблағгузори ба иҷтимоӣ нигаронидашуда ва аз ҷиҳати иҷтимоӣ масъулиятёфта як қатор афзалиятҳоро барои ҳамаи субъектҳои ҷалбгардида дар ин чараён доро мебошанд (ба расми 2 нигаред).

Аз дигар ҷиҳат, зарур аст, то дуруст дарк намоем, ки маблағгузори хурд, махсусан қарздиҳии хурд, ҳалли универсалӣ намебошад. Қарздиҳии хурд ҳамаи муаммоҳоро дар ҳамаи ҳолатҳо ҳал карда наметавонад. Аҳолии камбизоати деҳот, ки имконияти даромад ва пардохт намудани қарзро надорад, ба дигар шаклҳои дастгирӣ то он замоне, ки онҳо метавонанд бо хизматрасонии маблағгузори хурд истифода менамоянд, эҳтиёҷ доранд.

Афзалият барои иқтисодиёти кишоварзӣ:

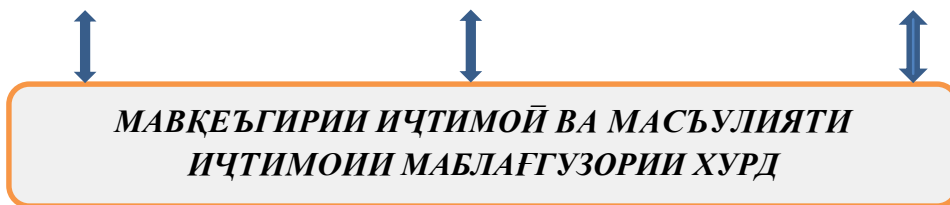
- рушди инфрасохтори деҳот
- беҳтарсозии вазъи муҳити зист
- баландбардории сифати хизмати тандурустӣ
- таъмини ҷои корӣ ва ҳимояи манфиатҳои иҷтимоӣ
- баланд бардоштани сатҳи зиндаги аҳоли

Афзалият барои соҳибкории деҳот:

- рушди сармоягузори соҳибкорони деҳот;
- баландбардории рақобатпазирӣ;
- коҳишидиҳии хароҷотҳои истеҳсолӣ;
- ҷалби мутахассисони баландихтисос
- беҳтарсозии муносибатҳои ҳокимият;
- беҳтарсозии мавқеъ дар бозорҳои молиявӣ;
- рушди манфиатнокӣ сармоягузoron;
- ҳимоя аз манфиатҳои ҳуқуқии ҳокимияти маҳаллӣ

Афзалият барои давлат

бурдани ҳалли як қатор муаммоҳои иҷтимоӣ ва экологӣ ба он тарафи масъулияти тижорат; коҳишидиҳии вазнинӣ аз дӯши бюджет; Баландбардории рақобатпазирии иқтисоди миллӣ; барпосозии муносибатҳои дутарафа бо тижорат; такмилдиҳии низоми идора кунии иқтисодиёти бозорӣ

Афзалият барои маблағгузори хурд

- иҷронамоии миссияи маблағгузори хурд;
- дастрасӣ ба захираҳои молиявӣ бо шароитҳои нисбатан фоидаовар;
- дастгирӣ аз ҷониби давлат ва сармоягузoron;
- боварӣ аз ҷониби қарзгирандагон ва рушди шумораи онҳо;
- барпосозии муносибатҳои дарозмуддат, шарикӣ бо қарзгирандагони хурд

Расми 2. Афзалияти маблағгузори хурд ба соҳаи иҷтимоӣ ва муносибатҳои иҷтимоӣ нигаронидашуда.

Манбаъ: *Аз тарафи муаллиф тартиб дода шудааст.*

Дар воқеияти кунунии иқтисодиёти муосир аҳолии деҳот ба хизматрасониҳои гуногуни молиявӣ эҳтиёҷ доранд, на танҳо ба қарздиҳиҳои хурд. Таҳлил нишон дод, ки аз спектри пурраи хизматрасоние, ки ташкилотҳои молиявии хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод месозанд, дар бисёр ҳолат бо қарздиҳии хурд маҳдуд карда мешаванд. Ҳамагӣ танҳо ташкилотҳои молиявии хурд ба ғайр аз қарздиҳии хурд инчунин чунин хизматрасониҳоро ба монанди лизинги хурд, интиқоли маблағҳо ва инчунин пасандозҳоро қабул намуда, пешниҳод месозанд.

Ҷамғирии амиқи маблағгузори хурд ба иқтисодиёти соҳаи кишоварзӣ имкон фароҳам меорад, то шароитҳои мусоидро барои рушди иқтисодии соҳибкории деҳот, ба ҷараёни истеҳсолӣ ҷалб намудани кишри нисбатан васеи аҳоли, иқтисодии дохилии хоҷагиҳои хонавода, махсусан занҳо мусоидат менамояд.

Истифодабарии имкониятҳои мавҷудаи рушди соҳибкории кишоварзӣ тавассути маблағгузори хурд, инчунин равиши дахлдорро ба хусусиятҳои хоси соҳаи кишоварзӣ, менталитети аҳоли, баҳисобгирии тамаддун ва расму одатҳо ва инчунин вазъияти иҷтимоӣ-иқтисодии минтақаҳо тақозо менамоянд. Дар вобастагӣ аз ин,

зарур аст, то ҳангоми маблағгузори хурди соҳаи кишоварзӣ методология ва равишҳои махсус истифода карда шаванд, ки имкон фароҳам меоранд, то иқтисори мавҷуда ба таври максимали самаранок истифода карда шавад, ки бе ягон шакку тардид азим мебошад. Ҳамин тавр, бо мақсади рушди маблағгузори хурди соҳаи кишоварзӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ва инчунин беҳтарсозии методологияи пешниҳоди хизматрасониҳои молиявӣ инҳо зарур мебошанд:

✓ такмилдиҳии методологияи маблағгузорӣ тавассути дар тақшилотҳои молиявӣ хурд қорӣ намудани технологияҳои нав ҳангоми пешниҳоди қарзҳои соҳаи кишоварзӣ. Ба сифати пешниҳод, барои маблағи начандон калон (то 2000 сомонӣ), ҳангоми таҳлили пардохтпазирии қарздорон ба сифати ҳисоботи асосӣ, намуди тавозунӣ гирифта шавад, ки нишондиҳандаи асосии он бояд сармои худии қарздор бошад. Ба сифати асосноксозии пешниҳоди мазкур аз ҷониби мо далелҳои зерин оварда мешаванд;

- сармоягузори аҳолии деҳот оид ба дороиҳои худӣ дар намуди қорвои хонагӣ, техникаи кишоварзӣ, мошинҳои сабукрав ва ғайра намудҳои асосии захирагардии онҳо ба ҳисоб меравад. Дар ҳолати мазкур, тавозуни хоҷагии хонавода (инчунин хоҷагӣ) манзараи нисбатан пурра ва воқеии вазъияти қарздорро меҷаҳад;

- сарчашмаҳои ғайримунтазами воситаҳои пулӣ. Хусусияти фарқкунандаи қарздорони кишоварзӣ он ба ҳисоб меравад, ки онҳо дорои сарчашмаҳои мунтазами захираҳои молиявӣ мебошанд. Дар чунин ҳолат, таҳлили фоида ва зарар маънои худро гум менамояд.

Маблағҳои хурди қарзи хурдро ба инобат гирифта (то 2000 сомонӣ), гузаронидани таҳлили қараёни нақдӣ, ки муддати дуру дарозро аз муттаҳассисони ташкилотҳои молиявӣ хурд мегирад, ғайрисамаранок ба ҳисоб меравад;

- баландбардории сатҳ ва таҳассусмандии қарздорони ташкилотҳои молиявӣ хурд, ки бояд талаботҳо ва эҳтиётҳои қарздорони кишоварзӣ ва инчунин баҳогузори дурусти хавфҳои онҳоро ба инобат мегиранд;

- қорқард ва қорӣ намудани маҳсулотҳои наво, ки барои соҳаи кишоварзӣ марбут доништа шудаанд;

- рушд додани пешниҳоди лизинги кишоварзӣ;

- афзоиш додани шароитҳои имтиёзӣ дар маҳсулотҳои қарзӣ барои соҳаи кишоварзӣ;

- қорӣ намудани хизматрасониҳои нав барои аҳолии деҳот, ба монанди пасандозҳои хурд, интиқоли маблағҳо ва ғайра.

Адабиёт

1. Абышева А. В. Финансовое обеспечение малого предпринимательства: Автореф. дис... канд. экон. наук- СПб., 2009.- С. 12

2. Концепция повышения доступности розничных финансовых услуг. Меры по развитию микрофинансирования в Российской Федерации 2008-2012- М., 2008.- С. 6

3. Концепция развития микрофинансирования в Республике Беларусь на 2010-2015 годы- Минск, 2009.- С. 4

4. Мамута М. Микрофинансирование: новые возможности финансово-кредитной системы. Анализируя опыт Грамин-банка" (по итогам визита Российской делегации в Бангладеш 17-22 февраля 2009 года) Микрофинансирование в России. Материалы международной конференции- М., 1997

5. Меликов Ю.И., Попова М.А. Развитие системы микрокредитования в России и за рубежом // Финансовые исследования, 2006.- № 12.- С. 33

АННОТАЦИЯ

ОСНОВЫ МЕТОДОЛОГИИ МАЛОГО ФИНАНСИРОВАНИЯ ОТРАСЛИ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

В статье описаны методологические основы микрофинансирования. В статье анализированы виды и формы микрофинансирования. Автор подчеркивает, что система микрофинансирования должна быть направлена на максимальное обеспечение потребности сельскохозяйственных товаропроизводителей в финансово-кредитных ресурсах.

ANNOTATION

THE METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF MICROFINANCE IN AGRICULTURE AND DEVELOPING

In this article is given the methodological foundation of microfinance. In the article analyzes the types and forms of microfinancing. The author emphasized that the microfinance system should be aimed at maximizing support of agricultural producers in financial credit resources.

In the system of microcrediting the agriculture and loan interest rates for long term of microcredit should play a significant role should be minimal preferential.

Key words: *microfinance, microcredit, methodological foundations of microfinance organization, poverty, usury.*